

tellen rivo hyökkäys juutalaisia vastaan":

"Siinä on paljon puhuvia kohtauksia puolalaisista ghettoista - kohtauksia synagoogista, joissa juutalaiset käyvät kauppaa, siivottomuutta synagoogissa, lähikuvia juutalaisten kasvoista. Sit- ten filmi osoittaa kuvaustrikillä juutalaisten leviämisen kaikkialle maailmaan rottasiirtolai- suuden avulla - näytetään assimiloituja juutalai- sia - tilastoja juutalaisten jakautumisesta eri ammatteihin - valokuvia Rathenausta, apulaispolii- sipäällikkö Weissista, Tauberista, Lubitschista, Reinhardtista, Chaplinista jne. Esitetään taita- vasti valikoitu valokuvakokoelma juutalaisista filmeistä ja revyistä. Kauhistavin luku tulee viimeiseksi: julma, epäinhimillinen, barbaarinen eläinten teurastaminen."

On hyvin mahdollista että myös Ikuisen juuta- laisen tekijät halusivat provokoida katsojan et- simään itse "totuutta" juutalaisista, toisin sa- noen natsismin rotuopin mukaista "totuutta" jona ka puuttuvan todenmukaisuuden me tänään täysin tunnemme.

Toinen assosiaationi on vähemmän dramaattinen. Kun kaupallinen sanomalehdistö joutuu kiinni vä- ristelyistä ja suoranaisista valheista, se mie- lollään puolustautuu sanomalla että se haluaakin vain provokoida lukijansa etsimään itse totuutta. Samaan puolustusmekanismiin turvautuvat mainosta- jat, kun niiden manipulatiivista mainontaa arvos- tellaan.

Mitä ajan takaa? Vihjailenko?

En vihjaile. Ajan takaa sitä että *puhe ylei- sön provokoimisesta etsimään itse "totuutta" on tyhjä abstraktio ennen kuin sitä täsmennetään.* Täsmentämisen suunta on minusta lähinnä tämä: mitä *edellytyksiä* yleisölle olisi esimerkiksi juuri joukkotiedotuksen sisällössään tarjoamina stimu- luksina annettava, jotta se kykenisi edes jolla- kin todennäköisyydellä ei vain etsimään vaan myös löytämään jonkinasteisia totuuksia? (Harva lienee tässä yhteydessä väittänyt että nämä edellytykset ovat valmiina ihmisissä - jolloin siis joukkotie- dotuksen sisältö olkoon mikä tahansa, esimerkiksi miten manipulatiivinen tahansa - mutta kun joku näin väittää, kyseessä on anti-intellektuelli po- pulismi.)

Keskustelun täytyy eri foorumeilla jatkaa. Siinä mielessä lähetän tämän puheenvuoroni kai- kille Östersundomissa mukana olleille suomalais- sille.

Pertti Hemánus

kirja-arvioita

Suomalainen unelma

KOSKI, Markku & LINDSTEN, Leo. *Armin vuodet*. Helsinki, Love Kirjat, 1982. 201 s.

Pöydälläni on lojunut jo kauan arvostelua odot- tamassa Armi Kuuselaä käsittelevä kirja, jonka ovat kirjoittaneet Leo Lindsten ja Markku Koski ja kuvittaneet Inge-Maj Aarniala, Timo Aarniala ja Riku Virtanen. (Poikkeuksellisen mainio kuvi- tus on tässä kirjassa yhtä tärkeä kuin teksti.) Tähdet, nuo yhteisten unelmien tulkit, ovat hau- rasta tutkittavaa, ja silti, ja siksi, ensimmäi- nen kirjan laajuinen analyysi keskeisestä suoma- laisesta tähdestä on tiedotustutkijalle hyvin mielenkiintoinen. Minulle (kuten varmaan monil- le muillekaan 50-luvulla tai myöhemmin syntyneil- le) Armi ei ole koskaan merkinnyt kovin paljoa, ja tämä kirja oli siksi oikeastaan ensimmäinen kunnollinen johdatus Armi-ilmiöön.

Armi oli missi, mutta hän oli myös tähti sanan vaativassa mielessä. Pelkkä kauneus ei riitä tähteyteen. Tähti yhdistää kiteytyneeksi hahmok- si kulttuurillisesti merkittävien jännitteiden verkostoa. Tosin tähteyteen kuuluvat sekä kau- neus että tyhjiys. Kauneus herättää katsojassa alkuperäisen houkutuksen ja vetovoiman, "magne- tismiin". Mutta houkutusta herättävä tähti on etäinen, suuressa määrin fiktiivinen; vain tiet- tyt selkeät, pelkistyneet ääriiviivat ovat todel- lisiä; muuten tähti on tyhjä ja ontto, ja tyh- jiys ja onttoisuus kuuluvat välttämättä tähteyteen. Häikäisevään tyhjiyteen katsoja voi heijastaen täydentää unelmaa omalla mielikuvituksellaan. (Joskus "kosminen tyhjiys" sinänsä voi olla yksi tähden sanoma. Tyhjiys, johon ei pidäkään hei- jastaa mitään: Garbo.)

Tähden esiintyminen luo usein vaikutelman pel- kstä "läsnäolosta"; näin myös Armi, ja kuitenkin Armin hahmo kehittyi monien haasteiden, jopa kriisien kautta. Tähti on malli ja esikuva, joka tekee mahdolltomina pidettyjä asioita itsestään- selvän luontevasti, suvereenisti. Tähti luo syn- teesin vastakohdista, joita oli pidetty yhteen-

Oh, Lovely 'Universe!'

sovittamattomina. Esimerkiksi Armin hahmossa on ainakin viisi tärkeää tällaista jännitettä.

Nainen objektina/nainen subjektina. "Nainen objektina" -ajatus tuntuu olevan missikisoissa sisäänrakennettuna. Kaunottarien miellyttämisenhaluinen rivistö kulkee miestuomariston läpitunkevan katseen alaisena. Missien on läpäistävä loistavasti miesvaltaisen yhteiskunnan standardit. Nämä kuuliaiset ruumiit on treenattu ja trimmattu katseltaviksi. ("Men look at women. Women watch themselves being looked at." - John Berger.) Kuitenkin esimerkiksi Armilla on kaksinkertainen kuri: ulkoinen ja sisäinen. Hän täyttää täydellisesti ulkoiset standardit, mutta hänellä on myös sisäinen standardi, oma koodi. Kurinalaisuus ei ole vapauden vastakohta. Armi täyttää toisten häneen kohdistavat toiveet, mutta tämä ei ole uhras, joka vaatisi häntä luopumaan itsenäisyydestään (tästä lisää jäljempänä).

Ruraalisuus/urbaanisuus. Armi on maalaistytty, kauppiaan tytär Muhokselta, josta tulee 17-vuotiaana Miss Universum. Kätkemättä maalaisuuttaan Armi sinkoutuu urbaanisuuteen, metropoleihin, universaalisuuteen...

Kansallisuus/kansainvälisyys. Armi on tyttö pienestä Suomesta, puolitutemattomasta, kansalliselta identiteetiltään nuoresta ja epävarmasta maasta; Miss Universumina Armin on yhdistettävä esiintymisessään kansallinen ja kansainvälinen; Suomi suhteessa Maaailmaan.

Luonnollisuus/keinotekoisuus. Esiintymisensä Armille ovat tärkeitä vaatteet, korut, kam-paukset, meikit, ym. kaikki "keinotekoinen". Samalla Armista huokuu aitous, luonnollisuus ja vieraantumattomuus, tunne siitä, että jos kaikki glamour, meikit ja hepenet riisuttaisiin pois, hän olisi vieläkin kauniimpi.

Misseyteen kuuluva räikeys/Armin tosiasiallinen arvokkuus ja eleganssi. Miellyttämisen halu johtaa misseyden toisinaan räikeyteen (liioitellut meikit, hymyt, povet, jne.), mutta Armi säilyttää aika hyvän maun ja hillityn tyyliänsä. Tästä ilmiöstä, vulgaarisuuden ylittävästä persoonallisuuden voimasta, Molly Haskell käyttää nimitystä "transsendenssi" ja Richard Dyer käsitettä "resistance through charisma".

Näiden jännitteiden verkossa Armi joutuu tekemään päivittäin ratkaisuja, jotka pala palalta

luovat hänen "tähti-imagensa". Tähteyden, kuten kaiken muunkin, koetuksia ovat kriisit. Armin tähtiuran ensimmäinen kriisi on tapaus Hollywood: Armi torjuu kauhu elokuvistaan kuuluisan Universal-yhtiön tarjoaman sopimuksen ja samalla Hollywoodin houkutukset muutenkin. Armin ratkaisu on teini-ikäiselle maalaistytölle kaikkea muuta kuin itsestäänselvä. Hänen kymmenille tuhansille ikätovereilleen tuollainen sopimus olisi ollut toiveiden täyttymys.

Armin toinen "kriisi" (hänen tähteytensä kannalta) on tapaus Gil. Maailmanympärimatkallaan Miss Universum rakastuu filippiiniläiseen Gil Hilarioon ja jää tämän luokse Manilaan. Armin koko tähteyden Suomessa vaarantuu (mikä ei ole Armille ihmisenä kohtalokasta, koska hän ei ole koskaan pannut kaikkea tähteyden varaan), mutta Armi (tähtenä) selviää tästäkin voittajana vetäen Gilinkin suomalaisen tähteyteen ("Monia on liikkuttanut vain yksi ainoa ulkomaalainen: Gil Hilarion", kiteytti asian *Hymy*-lehden julkaisema muistikirjoitus 'Gil Hilarion henkinen testamentti')."

Tähdet ja missit näyttävät olevan viihteen ja mas- sakulttuurin tyhjänpäiväisintä ainesta, mutta ontoudessaan ja keinotekoisuudessaan niillä on kuitenkin toisinaan jopa pateettisen syvälinen vaikutus. Tähteyden syvin sanoma on unelma iden- titeetistä. Tähtien kartta esittelee katsojalle korvikeminauksien arkiston. Tähtien kehityksen seuraaminen on fantastista leikkiä identiteetil- lä. Esikuvat ja mallit - maalliset ja taivaalli- set - ovat olleet kaikissa kulttuureissa tärkei- tä, ja tähdet ovat olleet tällä vuosisadalla eri- tyisesti nuorille, identiteettiään muodostaville ihmisille humoristinen, joskus myös traaginen, minuuden heijastusjärjestelmä. Pinnallisiksikin luullut tähdet saattavat todellisuudessa ruumiil- listaa elämänsuhdetta (minä-maailma).

Armin idolikuva heijastaa puhtaasti ja selke- ästi vieraantumattomuutta, optimismia, tervehen- kisyttä ja konformismia. Suomalaisten kannalta hän on 50-luvun kasvun, kaupungistumisen, kan- sainvälistymisen ja modernisoitumisen esikuva, joka yhdistää kuitenkin itseensä perinteiset hye- veet (luonnollisuus), ja jolle nopea menestys ei "nouse päähän". Identifikaatiomallina Armin ole- mus tuntuisi olevan terveen itsetunnon edustami- nen. Itsetunto suhteessa ulkomaalaisiin on suo- malaisille kipeä ongelma: suomalaiset suhtautuvat muihin usein joko häpeilevän alemmuudentuntoises- ti tai röyhkeän torjuvasti. Armi on vapaa näistä paheista, ja missinä hän tarjoaa omalla sarallaan samanlaisen hyvän esimerkin kuin Kekkonen kan- sainvälisessä politiikassa.

Koski ja Lindsten viittaavat (s. 109) suoma- laiseen voimakkaiden naisten perinteeseen, ja laajemminkin voisi puhua tässä yhteydessä itse- näisten pohjoismaisten naisten perinteestä. Mil- tei kaikki kansainvälisesti tunnetut pohjoismai- set naistähdet (Asta Nielsen, Greta Garbo, Zarah Leander, Ingrid Bergman...) ovat olleet tätä tyyppiä, mm. useimmat Ingmar Bergmanin lansee- raamat tähdet (joista Armi tuo eniten mieleeni Eva Dahlbeckin, sillä varauksella, että käsityk- seni Armista perustuu vain valokuviin). (Miksi muuten Suomesta ei ole tullut yhtään kansainväli- sesti tunnettua elokuvatähtä, vaikka heitä Ruot- sista on tullut jopa kymmeniä?)

Koski ja Lindsten osoittavat mielenkiintoisia kaaria suomalaisten idolien kehityksestä. "Jos tumma Ester Toivonen symboloi kosmopoliittista teollistumista ja kaupungistumista, niin vaalea Sirkka Salonen heijasteli 30-luvun maalaismaisia, 'punamultahallituksessa' leimansa saaneita kan- sallisruuralisia arvoja", joskin jälkimmäisen ag- raarisuuteenkin liittyi "vahva teollinen väritys", jota hän ilmensi "haravakoneen penkillä istuen" (s. 29). Näiden "työn jatkajana" Armi ilmentää 50-luvun todellista kansainvälistymistä.

Keskeisiä suomalaisia naiskuuluisuuksia 50- luvun alussa olivat Armin lisäksi kesällä 1953 salaperäisesti murhattu Kyllikki Saari ja skan- daalikingatar Tabe Slioor. "Armi, Kyllikki ja Tabe: kuten Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäi- nen edustavat saman kalevalaisen sankariryypin eri puolia, kuhunkin heistä tiivistyy kärjisty- neesti nuoren suomalaisen naisen kohtalo 50-luvun alussa. Kukin tekee sen omalla tavallaan: *idoli- na, negaationa ja pilakuvana*" (s. 114).

Kolmas Kosken ja Lindstenin esittelemä kaari on Armi-Pohtamo-Lenita. Armiin verrattuna Lenita ja Pohtamo ovat jo aivan toisella tavalla profes- sionaalisia "julkisuustyöntekijöitä". Heiltä tuntuu puuttuvan Armin spontaanisuus ja luonno- lisuus. Avoin laskelemallisuus kuuluu heidän ima- geensa. "Huolestun, jos satun näkemään liian paljon kioskeissa sitä lehden numeroa, jossa mi- nusta on juttu: *Ai, eikö minun juttuni myykään?*" (Lenita, s. 186).

Armin tähtihahmoon kuuluu myös tietty ideolo- ginen varaus. Kireässä kansainvälisessä tilan- teessa Armin missitarina oli ladattu ideologisin symbolein. Missikisat sinänsä, lentomatka USA:han, Hollywood, upea amerikkalainen auto, jne. olivat tuolloin kaunopuheisia merkkejä lännen rikkau- desta vastakohtana kommunismin kurjuudelle. Ar- min hahmoon kuului muutenkin konformismi, minkä paljasti varsinkin myöhemmin hänen asenteensa Filippiinien poliittiseen kehitykseen. Rajoittu- nutta ideologista sävytystä tärkeämpi oli kuiten- kin Armin yleisemmin henkilöimä kansallinen opti- mismi.

The Thrill is Gone

Missit ovat menettäneet loistonsa, toteavat Koski

ja Lindsten, mutta en tiedä, pitäisikö sitä surra. Tähtien ja kuuluisuuksien kaleidoskooppi muuttaa muotoaan: toisinaan siellä on suuria, edustavia hahmoja; tällä hetkellä sellaisia ei ole, mutta tilalla on satoja pienempiä hahmoja. Kuuluisuuksien proliferaatiolla on kaksi puolta: se ilmentää laajojen, yhteisten, kokoavien idoli- en vähenemistä ja toisaalta tiettyä demokratisoitumista. Tuhansien pikkukuuluisuuksien mosaiikissa jokaisesta saattaa tulla hetkeksi tähti. Kieltämättä kyseessä on myös banalisoituminen ja latistuminen: suuruus ja todellinen glamour ovat vähentyneet. En kutsuisi tätä kehitystä kuitenkaan keskiluokkaistumiseksi, kuten Koski ja Lindsten (esim. s. 12). Tähdet ovat aina olleet tiettyssä mielessä keskiluokkaisia, ts. ristiriitaisia yhteiskunnallisia ominaisuuksia yhdistäviä. Ja "jumalten laskeutuminen maan päälle" on taas aivan eri asia kuin "tähtiunelman happaneminen" (s. 13). Tähtien profanisaatio tarkoittaa arkipäiväistymistä, varovaistumista ja tavallistumista; unelman happaneminen (murhat, perversiot, narkomania) taas on tähtikultin vastakkainen kehitystendenssi.

Kysymysmerkki kannattaisi mielestäni piirtää käsitteiden "suomalainen sielu", "kansallinen tajunta", tms. yhteyteen. Suomalaiset, kuten kaikki kansat, ovat jakautuneet luokkiin, sukupolviin, maalaisiin, kaupunkilaisiin, jne. Varmaankaan esim. Armi ei merkinnyt kaikille "suomalaisille sieluille" samaa. Siegfried Kracauer vei kuitenkin läpi loistavan tutkimuksensa saksalaisesta elokuvasta käyttäen perusideanaan mystiseltä vaikuttavaa "saksalaista sielua". Miten tämä on mahdollista? Selityksen antaa Arnold Hauser, joka väittää, että keskiluokkainen tajunta on elokuvan ideologinen kohtauspaikka. Laajentaen voisi väittää, että keskiluokkainen tajunta on yleensäkin koko massakulttuurin ideologinen kohtauspaikka, ts. tajunta, jossa kohtaavat yhteiskunnan ristiriitaiset ideologiset voimat.

Armi-kirjan loistoa himmentävät hieman tällaiset käsitteelliset huolimattomuudet. Myös käsitteitä "myytti" ja "julkisuus" käytetään huolimattomasti. Suurin osa tekstistä (ja kuvitus kokonaisuudessaan) on charmikasta ja älykästä, usein jopa herkuullista, mutta välillä tulee tunne siitä, että kustantaja on pelännyt teoksen jäävän

liian "kevyeksi", ja siksi sekaan on hätäisesti liitetty "laajempien yhteyksien vetoja", huonohkoja referaatteja muutamien muodikkaiden ajattelijoiden teoksista. Teoksen hienoarominen huumori muuttuu näissä kohdissa raskaasti puurtavaksi sarkasmiksi, ikään kuin moukarilla piestäisi in höyheniä. Kuitenkin tämä uraauurtava teos on stimuloivaa luettavaa. Kajotessaan tutkijoiden laiminlyömyään aihepiiriin Koski ja Lindsten ovat luoneet teoksen, jonka toivoisi inspiroivan lisää samankaltaista tutkimusta.

Antti Alanen

Apu!

RAUTONEN, Markku. *Apu. Sanan voimalla 1933-83.* A-lehdet, 1983. 183 s.

Liikelaitosten ja virastojen historiikit ja vuosikertomukset ovat yleensä kuivaa luettavaa. Niiden avaaminen todellisen elämän kielelle vaatii asiantuntemusta ja syventymistä. Virallisuus ja 'asiallisuus' on hallitseva tyyli, vaikka kyse olisi kuinka epäpuhdasta arkea lähellä olevasta toiminnasta.

Markku Rautosen kirjoittama Apu-lehden 50-vuotishistoriikki *Sanan voimalla* vaikuttaa poikkeukselta. Se on kohteensa näköinen, ikään kuin aikakauslehtijuttujen muotoon tehty "reportaasimatka Avun vuosikymmeniin". Ikävä kyllä, matka jää lyhyeksi ja reportaasi vain kuvailevaksi. Rautonen tosin toteaa, ettei hänen tarkoituksestaan ollut kirjoittaa "historiaa", vaan pysyä journalismin piirissä. Hän heittää kapulan lehdistöhistorian tutkimusprojektille, joka saa vielä tällä vuosikymmenellä valmiiksi suomalaisen sanoma- ja aikakauslehdistön historian. "Siinä varmasti asetetaan myös ilmiö nimeltä Apu paikalleen."

Onneksi kirjoittaja on kuitenkin monasti epäonnistunut reporterinotteessaan ja tarjoaa ohimennen kiintoisia ja tärkeitä seikkoja ja näkökulmia, joiden läpi pilkottaa syvyyksiäkin. Sillä eihän arki ajattelun ja 'olemuksellisen' ajattelun välillä ole välttämättä mitään ylitsekäymätöntä Berliinin muuria, vaan myös aika ajoittain yhteisiä *checkpoint charlieita*. Tai kuten Lenin ilmaisi asian: "vaahto on ylhäällä ja syvät vir-